

הרב יגאל אריאל

הגאולה והמרור

ראשי פרקים

- מבוא* - מרור מהו?
 א. השוואה והדגשה
 ב. הגאולה מופיעה כבר בשיעבוד עצמו
 ג. התמודדות עם השיעבוד העכשווי
 ד. המרור של הגלות העכשוית
 ה. לא להפריז במרירות
 ו. כורך

מבוא - מרור מהו?

"שלשה המה נפלאו ממני". שלשה המה: פסח, מצה ומרור... - חכמים אמרו, שנאמר: "והמה חכמים מחוכמים". (יל"ש משלי תתקס"ג)

סודן של מצוות הפסח הללו עמוק מאד, ואיננו יכולים לעמוד על עומק עניינו, אבל מתורתם של חכמים יכולים אנו לטעום ממנו מעט.

מרור זה שאנו אוכלים על שום מה? על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים. (הגדה של פסח, ופסחים קטז):

תשובה זו היא תשובה חלקית, מניחים מלכתחילה שצריך לאכול מרור והשאלה היא רק מדוע. ברם, תשובה זו לכאורה פשוטה וידועה, מובן מאליו שאכילת המרור היא זכר לשיעבוד ולמרירותו. אבל יש עדיין לשאול מדוע צריך לעשות לו בכלל זכר? הרי השיעבוד נגמר ועבר מן העולם, ומדוע להזכירו בליל פסח, בשעת הגאולה?

הבדיחה העממית אומרת: מדוע עושים זכר למרור ולא עושים זכר לרכוש הגדול שהוציאו אבותינו ממצרים? - משום שמן הרכוש לא נשאר דבר, ואילו מן המרור נשאר לנו דווקא הרבה מאד. יתכן שאין זו רק בדיחה, אלא יש בה גרעין של אמת.

אמנם מן התורה נאכל המרור עם הפסח בכריכה אחת, ואז המרור יכול להחשב כמתאבן וכתוספת תבלין לבשר הפסח, אבל חכמים תקנו לאכול מרור גם לעצמו, כשאין פסח כלל. הם בוודאי הבינו שמטרת המרור היא ללמדנו הלכות המרור בחיינו, וכיצד צריך להתמודד אתו ולעשות שישבית את האכילה כולה. לשם כך כדאי להעמיק יותר בהלכות המרור.

ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח; בחזרת, בתמכא, ובחרחבינא, ובעולשין ובמרור. (משנה פסחים לט.)

* הכותרת למבוא מהעורך.

בפרק הזה עוסקים בהלכות החמץ ולא בהלכות הסדר השייכים לפרק עשירי, והמרור נכנס לכאן בגרירה. כאן עומד המרור לבדו, לא כחלק מן הסדר, וכמי שנטפל לפסח ולמצה, משום כך אפשר לנסות ולעמוד כאן על משמעותו העצמית. המשנה מונה חמשה מיני מרור, כאשר הירק האחרון שהוזכר במשנה הוא המרור עצמו. יש שהבינו שמדובר בירק מסוים, ויש שהבינו שהוא שם לסוג של ירקות. וכן הוא גם בגמרא שלנו (פסחים לט.).

ר' יוחנן בן ברוקה אימר כל שפניו מכסיפין, אחרים אומרים כל ירק מר יש לו שרף ופניו מכסיפין.

נחלקו בכך אמוראים:

רבינא אשכחיה לרב אחא בריה דרבא דהוה מהדר אמרירתא, אמר ליה מאי דעתך דמרירין טפי, והא חזרת תנן? ואמר ר' אושעיא: מצוה בחזרת. ואמר רבא: מאי חזרת? חסא. מאי חסא? דחס רחמנא עילוין. ואמר ר' שמואל בר נחמני אבר ר' יונתן: למה נמשלו מצריים כמרור? לומר לך, מה מרור זה שתחילתו יך וסופו קשה אף מצריים תחילתן רכה וסופן קשה. אמר ליה: הדרי בי.

רב אחא חיפש באופן טבעי מרור מר כלענה, אבל רבינא תמה על כך, כי מדברי החכמים נראה שהעדיפו דווקא את החסה, שהיא מתוקה למדי, משום שתוכנה ושמה הם שמבטאים טבונה את תוכן המרור. המקור לכך שכל ירק מר בכלל מרור, הוא בלשון התורה עצמה, שכתבה בלשון רבים:

"על מרורים" - כל עשב מר נקרא מרור. וציווים לאכול מרור זכר לומררו את חייהם. (רש"י שמות יב, ח.)

כל עשב מר הוא בכלל מרורים שהזכיר הכתוב. ויש אדם יוצא ידי חובתו בפסח בכולן, לפי שהצוואה לנו במרור זכר לומררו את חייהם, ובכל עשב מר נזכר הדבר. אבל מכל מקום בררו לנו חכמים ז"ל לאכול החזרת, כי בה זכר המרור מצד הקלח שטעמו מר קצת, וגם יש בה הידור למצוה יותר משאר עשבים מרים גם כי שמה הדור שנקראת חסא, ורמז ברכה בו שחס רחמנא עלינו ופדאנו מיד המצרים הקשים. ומכל אלה יש התעוררות חכר אל לב בני אדם בענק הניסים שנעשו לנו במצרים. ולפיכך הוקבעה ההלכה שראוי לנו לחזור אח"ה החזרת¹ ופרטיה. (ספר החינוך שפ"א)

וכן נפסק בשולחן ערוך שיש להדר אחר הירקות שבמשנה², אבל אם אין לו מן הירקות האמורים במשנה, פסק הרמ"א שיקח לענה או ירק מר³.

1. הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פ"ו, ה"ג) כתב "המרור". משמע מדבריו שמדובר במין ירק שנקרא מרור. מהר"ם חלאווה (על מסנותיו) כתב לעומת זאת: על מצות ומרורים יאכלוהו - כל ירק מר. כלומר, התורה אמרה בלשון רבים מרורים ולא מרור יחיד משום שכונתה לכל ירק מר. וכן במאירי, הריטב"א בשם הרא"ה, הרי"ז, שמרור כולל כל עשבים המרים.

2. אמנם גם סדר הירקות במשנה שנוי במחלוקת, ובדברי האמוראים בגמרא ובירושלמי נראה שהסדר שונה, אבל כתב רש"י "רישא דכולהו חזרת תנן". כלומר, שבכל הנוסחאות חזרת בראש. וכן הביאו הרי"ד ומהר"ם חלאווה ראייה מסתם משנה שאמרה "הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת". לדעת הבית יוסף (זעג) אין עדיפות לירקות השונים ולא הוזכרה חזרת-חסא אלא לומר שיוצאים גם בה למרות שהיא מתוקה. והפרי חדש דחה דבריו, שמפשוט הסוגיא משמע שיש עדיפות לחזרת.

נמצא, שביסוד העניין יש שתי דרכים קוטביות לצאת ידי המצוה: א. להדר לאכול חסה, שהיא ירק מתוק למדי. ב. לחפש ולאכול דווקא את הירק המר ביותר.⁴

נראה שלא רק סוגי הירקות הנאכלים שונים, אלא גם מטרות אכילת שני המרורים שונה לחלוטין.

א. השוואה והדגשה

המרירתא היא מרור חד-משמעי הראוי לשמו, ולכן גם מגמת אכילת המרירתא בליל הסדר ברורה. למרות שזו שעת הגאולה, והיה צריך לכאורה לשכוח את השיעבוד, נאכלת המרירתא כדי לחדד את תחושת הגאולה והנס, ולהעצים אותם בהבלטת קושי הגלות. ככל שמתברר יותר עומק הגלות וקשייה, כן מתבלט גודל הנס וישועתו. כך עשו בימיו של ינאי:

מעשה בינאי המלך שהלך לכוחלית שבמדבר וכיבש שם ששים כרכים ובחזרתו היה שמח שמחה גדולה. וקרא לכל חכמי ישראל ואמר להם: אבותינו היו אוכלים מלוחים בזמן שהיו עסוקים בבנין בית המקדש, אף אנו נאכל מלוחים זכר לאבותינו. והעלו מלוחים על שולחנות של זהב ואכלו.
(קדושין טו.)

וכמאמרם של חסידים (תניא פל"ג): "כיתרון האור מן החשך", שהאור הבא מתוך החושך גדול ומבהיק יותר מאור רגיל. טעם זה עומד יפה בשעה שאוכלים מרור עם הפסת, אז כאשר מזכירים את הגאולה בשלמותה, יש טעם וצורך להבליט את הפער בין המצב עתה לזה שקדם לה. אבל היום שאין לנו פסת, ואין אנו מזכירים את הגאולה כראוי, לכאורה אין גם טעם להעצים את גודל המרירות, האם לא נקטין בכך ונגמד את רושם הגאולה?

3. כלומר, גם למעשה יש מקום לשתי הדעות. כאשר אין חזרת, הלכה כרב אחא שיוצאים במרירתא, והרמ"א פירש שלא חיפש ירק מסוים אלא ירק מד ביותר, ובתנאי שיש לו הסימנים האמורים - הגר"א. ואף שהמגן אברהם שאל על ראיית הרמ"א מן האגוד, יש לכך מקור בדברי שאר הראשונים. השפת אמת כתב שגם לאחר שרב אחא חזר בו, אם אין חזרת - מצוה להדר אחד מרירתא טפי לפני שאר ירקות שבמשנה. אבל אפשר לפרש שהוקשה לו עצם המעלה דמרירו טפי, ואם כן למסקנה, אדרבה יש להדר על מה שאינו מר כל כך, כדי לרמז דחס רחמנא עילוון, וגם שמתחילתן רך, ואז יש להקדים את הסדר שבמשנה. ולפי זה הלשון "הדרי ביי" עולה טוב יותר.

4. הגמרא שאלה אפילו מדוע לא יקח הירדוף? ותוצה: דומיא דמצה מה מצה מין זרעים אף מרור מן זרעים. ושאלו התוספות: הרי ניתן היה לתרץ כפי שאמרו לגבי הדס, שהתורה זרכיה זרכי נועם, ואילו הירדוף הוא סם המוות? (וראה מלאכת שלמה שחילק על פי הערוך בין הרדופנין לבין הירדוף.) ותוצו דבלאו הכי תרץ שפיר. אבל השאלה גדולה מכפי שנראה בתוספות. אם ללובל חסרון הירדוף הוא במה שהוא מסמל, לגבי מרור הוא הרי כלל בלתי אפשרי, שהרי לא צייתה תורה לאכול קובעת רעלי? נראה שאף שבדאי לא יעלה על הדעת הירדוף, אין הגמרא פוטרת זאת כדבר המובן מאליו. כעין זה שאלו האחרונים על תמכא-כרין, שאין זה דרך אכילתו וכן על לענה שהביא הרמ"א דאין דרך לאכול? ותוצו שכשצייתה תורה לאכול מרור, אמרה זאת גופא, שיוצאים בירקות מרים כלענה שאין דרך לאכלם כך.

ב. הגאולה מופיעה כבר בשיעבוד עצמו

אפשר לפי זה להבין את תשובת רבינא לרב אחא שהידר לחפש מרירתא טפי, גם כך: אולי היתה למרור עדיפות בזמן שהיה קורבן פסח, אבל עתה עדיפה החסה, שמגמת אכילתה בליל הסדר שונה. מרירותה של החסה אמנם מעטה, והיא אינה מבליטה את גודל ההישג לעומת עומק החושך, אבל היא באה להצביע על ערכים חיוביים שהתגלו בתוך הגלות. כוונתה להראות שחס הקב"ה עלינו, שישועת ה' לא הופיעה רק בעת הגאולה והפדות, אלא גם בשעת השיעבוד עצמו. הדין היה מעורב מלכתחילה ברחמים, והשיעבוד לא היה מר כל כך, כפי שהיה יכול להיות. המרור אם כן אינו ניגודה של הגאולה, אלא תחילתה והשתקפותה כבר בשעת הגלות. הטעם הראשון מבליט את הניגוד בין השיעבוד לגאולה, והשני דווקא קושר אותם, ומחדיר את אור הגאולה כבר לזמן השיעבוד⁵.
לכן דווקא משום שאין לנו כיום את היכולת להביע את הגאולה בשלמותה, אנו משתמשים באכילת המרור - החסה - כדי ללמוד לראות את הופעת ה' גם בשעות של הסתר פנים.

ג. התמודדות עם השיעבוד העכשווי

יש שאמרו⁶ שהמרור איננו זכר רק לשיעבוד מצרים, אלא גם לשיעבוד שבהוה. כל אחד מן המרורים הנזכרים במשנה מבטא אחת הגלויות. במצרים היה זה מין אחד של מרור, ובכל גלות היה מרור אחר.
לפיכך, אם רצוננו לעמוד על תוכנה של תקופתנו, צריכים אנו להגדיר ולהתאים גם לגלות הנוכחית את המרור המתאים. אולי נבליט, יותר מדורות אחרים, את גודל הצרות על ידי המין המר ביותר, ואולי נקח דווקא את החסה, כי לגודל הצרות שעברו על עם ישראל עלינו להתעצם בתפלה שיחוס ה' עלינו, ואכילת המרור - חסה - תבטא את ציפיתנו, שיד ה' תמשך ותופיע כפי שכבר התגלתה לעינינו באתחלתא דגאולה.

ד. המרור של הגלות העכשווית

התפיסה האקטואלית של אכילת המרור מדגישה משמעות נוספת שלו. אין לברוח מן המציאות הקשה ולנסות להחליק אותה כאילו אינה כזאת. הרגשת מרירות העבדות היא עצמה אות חרות פנימית, כי היא לא נותנת מנוח לאדם, היא מונעת ממנו להשלים עם הרוע, ודוחפת אותו להשתוקק לצאת לחרות⁶. מי שרוצה להגאל חייב לראות את המציאות נכוחה, להגדיר את בעיות הדור היטב, ורק כך יש לו סיכוי לתקן אותן ולהגאל.

5. אמנם זה מתאים לטעם הראשון שניתן לחסה "שחס הקב"ה עלינו". אבל הטעם השני - "מה מרור זה תחילתו רך וסופו קשה אף מצריים תחילתו רכה וסופו קשה". לא בא לדרך את חומרת השיעבוד, אלא להזכיר את ההדרגתיות שבו. ובכך אפשר אפילו שסופו נעשה קשה יותר. אבל החינוך הטביר בדבריו ששני הטעמים קשורים זה בזה: "ורמז ברכה שבו שחס רחמנא עלינו ופדאנו מיד המצריים הקשים". הרך אינו תחילת השיעבוד המצרי, אלא ידו של הקב"ה, החופפת על ישראל ומרככת את השיעבוד הקשה, מגינה ומצילה ממנו.

6. ראה הגדה "מדרש בחידוש", לר' אליעזר נחמן פואה תלמיד הרמ"ע מפאנו.

תפיסה זו עושה את המרור לכשרון רוחני ולסגולה מיוחדת. פיתוח הרגישות וההבחנה למציאות הגלות והשיעבוד והרגשת המרירות בתוכם, היא הכוח המניע אל הגאולה.⁷ זהו גם ההבדל בין שני מיני המרור, המרור האחד, מרירתא טפי, אינו צריך כשרון מיוחד. הוא מרור מציאותי ברור, ואין בעיה לאתר אותו ולזהותו. המרירתא מבטאת גלות קשה שכולם סובלים ממנה ומשתוקקים לביטולה.

אבל למי שחושב שזה המרור היחיד שממנו יש לחשוש, באה התורה ומחדשת שיש מרור אחר והוא החסה. הוא אינו מרור מציאותי, אלא רוחני. אלמלא חידשה התורה שהחסה הינה מרור, לא היינו מעלים על דעתנו להגדירה כך. על גלות רוחנית זו אפשר לעמוד רק אם מעמיקים ללמוד אותה ואת חסרונותיה. היא אינה מרה, אלא תחילתה מתוקה ורכה, ורבים טועים ואינן מבחינים במשמעותה האמיתית.

פרעה יצא לעבוד בעצמו במפעל הלאומי ועימו יצאו בהתלהבות כל היהודים, כפטרוטים מצריים שווי זכויות וחובות. המציאות היתה מתוקה, אבל במו ידיהם הובילו היהודים את עצמם לשיעבוד ולאבדן.

גם מפני גלות כזאת צריך להזהיר, ואולי דווקא עליה צריך להתריע. יהודים יושבים בגלויות מתוקות ואינם מרגישים, אלא מלקקים מלוא שפתים. הקהילה מתנוונת, הילודה מתמעטת, אין דור המשך, ואם הוא קיים הוא נעלם בתהליך מואץ של התבוללות. מרור זה איננו נובע מאיום חיצוני, אלא הוא פגם רוחני ושיעבוד פנימי.⁸

ה. לא להפריז במרירות

תחושת המרירות שאנו חשים היא עניין סובייקטיבי, באופן אמיתי ומוחלט יש למרור תפקיד והוא תורם להשגת התכלית הטובה. משום כך איננו מר כל כך.

7. מרן הרב, בעולת ראייה: ביד חזקה ובזרוע נטויה. היד החזקה - היא ההוצאה המופתית העוקרת את ישראל בבת אחת ומוציאה את כל הגדולה הגנוזה בהם, מן הכח אל הפועל. כנגדה מכוונת המצה. הזרוע הנטויה - היא התפתחות הטבע הסגולי הנטוע בישראל. המרור - תחושת המרירות על המצב מגלה את טבע החרות הפנימית. יד האדם מכוונת מלמטה אל היד הא-להית המוכנה כנגדו מלמעלה להוציא את סגולותיו אל השלמות גם בעליה הדרגתית טבעית, תמידית, שיתרונה הוא שנעשית קנין אמיתי לאדם.

8. אפשר לראות באכילת החסה גם מגמה מוסרית. אחרי שעשינו את המרור למדד רוחני ופנימי, יתכן שהדברים מכוונים גם לסולם המידות האישי של האדם ולמרור הפנימי שבתוכו. לא אמרו "מתוק ומר", כלומר, נושא הדברים אינו השפעת השיעבוד על האדם והעם, אלא "תחילתו רך וסופו קשה", שהם יחסים עצמיים מוחלטים.

מבחינה מוסרית, רך וקשה כשלעצמם אינם דברים רעים, אלא מציינים קצוות, וככאלה אינם טובים. לא טוב להיות רכרוכי מצד אחד, ואף לא נוקשה מדי מאידך, הקצוות אינן דרך טובה וישרה. על אחת כמה וכמה שיש לשלול קפיצות מצד לצד, ואובדן דרך. על האדם לבור לו את דרך האמצע, משום שהיא ישרה כשלעצמה ולהתמיד בה בעיקבות.

דוגמא לדרך רכה וקשה ניתן למצוא בדברי חכמים: "כל המרחם על האכזרים סופו מתאכזר על הרחמנים" (קהלת רבה ז, טו). חטא זה הוא מחלה יהודית אופיינית שמלווה אותנו בכל הדורות (שאול, דוד, אחאב). מצד אחד, רחמנות הומנית מופרזת, ומצד שני כאשר דרך זו נכשלת משום שהופנתה אל הכתובת הלא נכונה, היא דוחפת אל המידה ההפוכה, לאכזריות ו"קשיחות". אבל באופן מעוות תתגלה קשיחות זו דווקא כלפי פנים, שוב במקום שאינו ראוי.

אבל אולי נעוץ בכך גם גרעין של פתרון. לא רק המצרים תחילתם רכה וסופם קשה אלא גם יהודים שהתחילו ברכרוכיות חולנית, סופם שהמציאות תשפח על פניהם, והמרירות תקשיח אותם ותאלצם להתקשות ולעמוד על שלהם.

כי מצות המרור מורה על השעבוד, אף אם בא מן השם יתברך שעבוד, אין זה רק מצד המקבל, כאשר יש חסרון במקבל, אז יבא מן השם יתברך השעבוד על המקבל. אבל מן השם יתברך בא הטוב כאשר ידוע, ואף אם הוא מביא השעבוד הוא מביא אותו לתכלית הטוב, וכמו שאמר הכתוב "כי גר יהיה זרעך... ואחרי כן יצאו ברכוש גדול". לפיכך אין המרור מן התורה, רק עם הפסח הוא בן התורה. (מהר"ל גבורות ה')

אין מקום למרור אלא עם הפסח ביחד, הזכרת השעבוד אפשרית מבחינה חינוכית רק עם הגאולה, כי רק השילוב הזה יבטא את החיוב שבמרור ולא את השלילה שבו.

גם בשעת הפסח נראה שיש להזהר מהדגשה יתירה של מרירות השיעבוד, וכרוכה בכך גם סכנה רבה. הנסיון להציג את הגאולה מתוך העמקת ההיבט השלילי של חשכת רגלות, ובהטלת אימתה להקנות לגאולה את חשיבות מעמדה, יכול להביא גם לידי יאוש ואובדן עצות ודרך. אם איננו יודעים ויכולים להזכיר את הגאולה כראוי, עלינו להתמודד עם חולשתנו זו, ולא לבנות אישיות פחדנית שאימת הגלות רודפת אותה.⁹

הצורך לאזן את הדברים גדל בשעה שאין הגאולה מופיעה בשלמותה ואין פסח שימתק את המרור. אפילו מי שהבליט במרור את מרירותו ולא הסתפק בחסה, גם הוא מודה שאת המרור הזה יש לטבל בחרוסת כדי להפיג את ארסו ומרירותו. כי ראיית חומרת מציאות הגלות היא אמנם יסוד לגאולה ממנה, אבל עודף המרירות חוטא למציאות, ועלול להפוך לארס מסוכן של יאוש משתק, ולתולעת המכרסמת והורסת את הכל מבפנים.

ו. כורך

הלל עשה זכר¹⁰ למקדש וכרך את המצה עם המרור. הלל לא הסתפק בחרוסת, אלא הבין שאכילת המרור כשלעצמו אינה רצויה, ויש לעשות זכר למקדש ולחבר אותו לפחות עם המצה ומשמעותה. מרן הרב זצ"ל (עולת דאיה) הבין את חיבורם השלם כך:

המצה היא סמל הגאולה והחרות. היא מסמלת את הגאולה דווקא בעוניה, כי באופן פראדוקסלי, דווקא עניות המצה דוחפת לחירות, ולא החמץ המבטא תחושת שובע ושלמות. הדרך לגאולה ולשלמות עוברת דרך יסורי העניות ותחושת החסרון. המזפכנים הגדולים אינם צומחים בדרך כלל מתוך אושר ורווחה, אלא נדחפים לכך על ידי קשיי החיים וחרפת העבודות, המעוררים בהם את שאיפת החרות.

9. הויכוח על הערך החינוכי של נסיעות הנוער למחנות ההשמדה בפולין, סובב על שאלה זו עצמה. האם עיקרו של החינוך חייב להיות חיובי, וצריך להשתמש באמצעים בונים כדי להביא לאהבת העם והארץ, או שבאזקום שהדבר קשה, אפשר וצריך לזעזע ולעורר את החניך באמצעות מכה חריפה וחדה של ראייה השלילה והמחששת השואה. יש בודאי מקום לשני הדברים יחד, אבל השימוש בייסוד השלילה לבדו, או באופן מרוכז מדי, פסול ומסוכן.

* הערת העורך: לענ"ד יש לתקן ולומר כי הלל, שחי בזמן הבית לא עשה זכר למקדש, אלא היה כורך פסח, מצה ומרור ואיכלן יחד, לקיים מה שנאמר "על מצות ומרורים יאכלוהו", ואנו, שבעוה"ר אין לנו פסח, עושים זכר למקדש כהלל, וכורכין מצה ומרור בלבד. אעפ"כ הרעיון עצמו בעינו עומד.

המרור הוא זכר לעבדות עצמה. ואכילתו באה להזכיר לדורות הבאים את הערך של קבלת העבדות ולחנכם על כך. עם ישראל רכש לו בעבדותו את היכולת לסבול את מרירות החיים, ולקבל מרות באהבה. קבלת המרות בשיעבוד מצרים עצמו היתה חולשה וחוסר אוניס, אבל עם גאולתו קיבל העם את מרות ה', ועשה את העבדות לערך חיובי ולאמצעי חשוב למען המטרה הנעלה - עבדות ה'. כך היתה עבדות מצרים לישראל לא רק אסון וחסרון, אלא הופקה ממנה גם תועלת רבה. "יוצרי מבטן לעבד לו" (ישעיהו מט, ה).

העבדות והחרות הם כוחות מנוגדים, הסותרים זה את זה בתפיסה פשטנית ובחיי הפרט. אבל במובנה העליון של החירות, ובמימד הלאומי שלה, היא ועבדות-שמים נכרכות יחד. ו"עבד ה' הוא לבדו חפשי" (ריה"ל). הלל היה אוהב שלום ורודף שלום, הוא הרבה שלום ואחדות בעולם, ובכוחו לחבר את הקטבים ולאחד אותם כאחד.

ימי הספירה מובילים אותנו מפסח, מן התפיסה הלאומית הטבעית הפשטנית והתמרית, אל שבועות וקבלת התורה הא-להית, המקדשת את העניין הלאומי ומעלה אותו אל מושגי הרוח. ימים אלה הם כמין חול המועד גדול שבין פסח לעצרת, אבל נכרכה בהם, להוותנו, במשך הדורות אכילת מרור מרה: מות תלמידי ר' עקיבא, גזרות תתנ"ו שהחריבו את קהילות אשכנז ובית מדרשם, וצרות שבכל דור-ודור.

זכינו בימינו שימי הספירה הופכים מעט מעט לימי משתה וישועה. גאולה זו עדיין אינה שלמה, וגם אנו לא התרוממנו אל הגובה המוסרי והאמוני המתחייב מגדולת השעה. משום כך השמחה איננה שלמה, והיא כרוכה עדיין במרורים, ועוטה תוגה. אבל סגולתם של הימים האלה להעלות אותנו מתפיסות פשטניות וחד-מימדיות, לתכנים רוחניים מורכבים ועמוקים יותר. ובכוחם להרחיב את ראייתנו ולקרב להבנתנו את התהליך ההיסטורי של הגאולה, באופן כולל ורחב. נוכל על כן לנסות ולהבין גם את נתיבות ותרומתו החיובית של המרור לחיינו ולגאולת ישראל.

